

הגדה של פסח

עם פירושי הגאון המקובל האלקי
רבינו יוסף גיקטליא ז"ל
בעהמ"ח ספר שיערי אורה

ועם פירוש הגאון החסיד האמיתי
רבן של כל בני הגולה
רבינו אליהו מוויילנא ז"ל

עם הערות ומדאי מקומות
ירושלים תשפ"א לפ"ק

כל הזכויות שמורות

להערות והארות
רחוב בראנד 26/9
ירושלים 9387826

מהדורה ראשונה - ניסן תשפ"א

סידור ועימוד:
א.י. גרינוולד 054-8494370

כריכה ושערים:
שילוב 052-7680880

פירוש

ההגדה

להחכם השלם המקובל השהי מוה"ר
יוסף גיקטליא זלהה איש הפרדי:
ומשאו ומתנו בחדושים ופסטים
עמוקים ערכים לשומעיהם:

הביאו אל הדפוס הכבון בה"ר דודן סיון זני
סניא כסור איש פסלובסקי:

כל קונקו ומחכמו מאתו ית' יהיה משכורתו
שלמה.

והנה בשיון כמרץ ע"ז החכם השלם
באנ"ר יצחק גרשון כ"ו:

כדפס באצות דמיאל
זאכ"מי וכביתו:

CON LICENTIA DEI SUPERIORI.

וזה השער ליי צדיקים יבאו בו

סדר הגדה של פסח

עם פירש הגאון המקובל האלקי מוה' יוסף בן ניקמ' ז"ל
בשהמ"ח ספר שערי אורה ושערי צדק וניגת חנו וספר הניקוד
שלא היה בעולם אפילו א' בעיר - ועם פי' אדומ"ור הגאון הגדול
החסיד האמיתי רבן של כל בני הגולה מוה' אלי' מווילנא ז"ל פירושם
מתוקים מדבש וגופת לופים והוספת כמה דינים והנהגות טובות
מאדומ"ור הגאון ז"ל -

והכל בלתי חסר גדולות ויפות בפנים ובדש"י

ובהג'ה מדויקת מאוד

הובא לבית הדפוס על ידי הרב הגדול המפורסם כבוד
מוה' מנחם מענדיל יצו :

ברעין: הלענוור אשה באקדעמי' דק"ק ווילנא -

ברפוס המשותפים ה"ה המחוקק מוה' יחזקאל כמיה' משה ז"ל :
והשני ה"ה המחוקק מוה' שחיה זימל כמיה' מנחם נחום ז"ל :
והשלישי מוה' שחיה זימל בנו של מוה' יחזקאל הנ"ל :

נדפס

פה קק הוראדנא הבירה

לפרט ייקרא שמן צמנת פענת

הסכמת הרבנים המאורות הגדולים כי דינא רבא דק"ק הוראדנא

היות שחכמינו ז"ל קבעו לומר בליל יציאת מצרים דברי אגדה המושכת לבו של אדם כמים וכתבו זאת בספר לספורי דברים קא אתי להזכיר גדולות ונפלאות שעשה אתנו אלוקים חיים, שבענינו ומרודינו אשר שש עלינו בכור השבי ואשר אחר הרחים, משם הוציאנו והנחילנו דת אמת, אחת דבר אלוקים ושמענו זו שתים, והעלנו לארץ צבי וירושלים. אמנם דברי אגדה הזאת תורה חתומה ניתנה ולא פרושי קמפרש ואין מבין אשר היא סולם מוצב ארצה וראשה מגיע השמים ופירשה רב יוסף ה"ה כבוד הגאון איש אלוקי מוה' יוסף גיקטליא ז"ל אשר עשה מדרש לפירושים, פירוש נקבו בשם צפנת פענח ואחריו קם מנוחתו כבוד הגאון האמיתי רשכבה"ג מוה' אליהו מווילנא זצוק"ל ומדעתו עבד פירשו והיה עלהו רענן וכי תאזה היא לעינים. כל אלה חוברו על ידי תלמידו של הגאון מוהר"א הנ"ל מנחם שמו אשר דורש טוב לעמו כבוד הרב החריף מוה' מנחם מענדיל משקלאב אשר על ידי אליהו יצק מים, ועל רעיונו להביא לבית הדפוס בזריות ולא בעצלותם, אמנם האי גברא באימתא יתיב פן יבא אחר להשיג גבולו ולעשות במתכונתו ויהיו שלוחי מצוה ניזקין בממונם על כן גזרנו אומר לבל ירום איש ידו להיות מדפים ועולה האגדה עם הפירושים הנ"ל משך ששה שנים מיום כלות הדפוס של הרב הנ"ל והעובר על דברינו לו תקום צרה פעמיים והשומע לדברינו יתברך בברכת רחם ושדים וינחמהו ה' בכפליים.

הכ"ר אנחנו בד"ר הח"מ היושבים על מדין יום ה' זיין תמוז תקס"ה פה ק"ק הוראדנא יצ"ו.

נאום משה בלא"א הרב המאוה"ג נתן נטע זללה"ה אב"ד דק"ק נאוהרדאק וק"ק ארלע

ונאום הק' יעקב בלא"א מ"ו מוה' אליעזר סג"ל זצלה"ה

ונאום אשר בלא"א כמהו' מרדכי זצלה"ה

ונאום דניאל בלא"א מוה' יעקב זצלה"ה

ונאום הק' מנחם בהרב ה"ג המנוח מוה' יחיאל מיכל סג"ל ספרא ודיינא דק"ק הנ"ל

ונאום נתן נטע בלא"א מוה' ישראל זללה"ה

הקדמת המביא לבית הדפוס
הנאון האמיתי ד' מנחם מנדל משקלאוו
אשר יצק מים על ידי אליהו וצוקללה"ה

אברך את ה' אשר יעצני אהובי ומיודעי להדפיס את פירוש הגדה עם פירוש הרב הגאון המקובל איש אלוקי מוה' יוסף גיקטליא אשר לא היה אף אחד בעיר והוא פירוש מתוך מאוד כאשר יראה הרוואה וגם פירוש אדמו"ר הגאון החסיד זצוק"ל אשר שניהם כאחד טובים ומתוקים מדבש ונופת צופים למען זכות את הרבים במצות סיפור יציאת מצרים בשמחה ובטוב לבב.

וידוע אני שלא היה כ"י אדמ"ו פירוש על ההגדה רק מה שכתבתי מפיו ששמעתי מפיו הקדוש בליל פסח וכתבתי וראיתי שעריבם דבר דודי על לומדי תורה הטיתי אזני לדבריהם ועזרני ה' שמצאתי לי חבר טוב לתת על ההוצאות הדפוס וזרתי את עצמי להדפיס למען זכות הרבים.

והוספתי כמה דינים והנהגות שנהג א"ע אדומ"ו הגאון ז"ל ובקשתי מכל מעין שאם ימצא דבר שינו מכוון יתלה בי האשמה כי לא איש לשון אנכי וידין אותי לכף זכות כי לא במרד ומעל עשיתי רק לא איש לשון אנכי ח"ו בטוח אני בה' שלא שנית' המכוון והדן אותי לכף זכות ידין אותו מן השמים לזכות ויזכנו לספר ביציאת שעבוד מלכות ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלנו מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלנו מארץ ומכל וכו'

ויקוים בנו השתא הכא לשנה הבאה בירושלים ונראהו עין בעין בשוב ה' ציון במהרה בימינו
אמן סלה.

הקדמה

אודך ה' אלוקי בכל לבבי ואכבדה שמך לעולם כי חסדך גדול עלי

ברצוני להודות ולהלל להקב"ה על שסייעני וזיכני לסיים את עריכת וההדרת הגדה של פסח עם פירוש צפנת פענח להגאון המקובל איש אלוקי רבינו יוסף גיקטליא זצוק"ל ביחד עם פירושיו של רבינו הגאון החסיד רבינו אליהו זצוק"ל. המהדורה שלפנינו יוצאת על פי דפוס ראשון שהוצא לאור ע"י הגאון רמ"מ משקלאוו תלמידו הנאמן של רבינו הגר"א שהדפיס מה ששמע מפי רבו בליל הסדר כמו שכתב בהקדמתו והוסיף ג"כ פירושיו של רבינו יוסף גיקטליא בעל שערי אורה שהיה מקדמוני המקובלים בתקופת הרשב"א.

לנגד עיני היה צילומים של ב' הדפסות של פירוש צפנת פענח דפו"ר שע"י הגרמ"מ משקלאוו תקס"ה, דפוס וורשא תר"מ. על פי רוב סמכתי על דפוס ראשון שיצא לאור ע"י הגרמ"מ. חלק מההבנה של דבר מודפס תלוי בפיסוק נכון וחלוקתו לקטעים, עוד הוספתי מראי מקומות מקבילים על תוכן הספר עצמו מדברי רבינו בספרו הגדול שערי אורה או מדברי רבינו בחיי והריקנטי על התורה שמסייעים להבנת דבריו.

פי' הגר"א סמכנו ג"כ על הוצאת הגרמ"מ משקלאוו ורק במקומות זעירים שנוסחאות אחרות היו נראים יותר מדוייקים הוספנו אותם בסוגריים מרובעים. את פי' הגר"א יען שנדפס כבר הרבה פעמים לא הוספתי שום הגהה או ציון ורק בפסקא ראשונה של הא לחמא עניא הוספתי ציון אחד יען שבדפוסים אחרים מכח חסרון ההבנה בדברי רבינו שינו את הנוסח והוסיפו על הנוסח ושינו את המכוון.

כל ההלכות המובאות נסדרו ע"י הגרמ"מ משקלאוו זצ"ל, רוב הדברים מקורם בשו"ע או באר היטב וציינתי מקורם אבל היכא שהוסיף הלכות מדיליה או מה שנהג רבו הגר"א זצ"ל צויין בעיגול כזה°. לא שינינו את ההלכות והשארנו אותם בדיוק כמו שהדפיסם הגרמ"מ זצ"ל אף שיש כמה דברים שברוב ההגדות נדפסו כהכרעת השו"ע כגון "שאין לברך ברכת על נטילת ידים ב'ורחץ" ואנחנו הדפסנו שיש לברך כהכרעת הגר"א זצ"ל ומשנה לא זזה ממקומה.

בהגדה נאמר בסוף קטע עבדים היינו שאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו משם הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעובדים לפרעה במצרים, ורבים שאלו שלמה דבר זה מוכרח והלא הרבה אומות נתבלבלו והרבה מלחמות היו מאז ומקדם ואולי אחר היה מוציאנו, ומתוך דברי רבינו מבואר שקושיא זאת בטעות נעוצה כי הקושיא בנויה על יסוד שעבדות מצרים היה עבדות גשמי ולכן יש מקום להקשות שאולי אחר היה מוציאנו

אבל לא כן היה רק גלות מצרים חלוקה היתה מכל שאר גלויות כי בגלות מצרים עדיין לא נהיינו לעם והיינו בבחינת עבדים ממש דהיינו עבד אין הביאור רק שמשועבד לעבוד עבור רבו והעבדות הר"ה העבודה שעושה עבור רבו רק הביאור הנו שהוא תחת שליטת רבו ואינו מושג בהשגחה פרטית בתור בן ישראל והר"ה תחת שליטת המזל של אדוניו כש"כ בזהר פרשת בהר "חנם מהו חנם דלא יהיב למאריה כלום, אלא, דא רזא, הכי אוליפנא, כתיב זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם, בלא ברכה, דלא הוה עלנא במצרים עול דלעילא, תא חזי, עבדין פטורין מעול מלכותא דלעילא, ועל דא פטורין מן המצות" ועי' שם בפ"י אור יקר. וכיון שהיינו תחת שליטת מזלו של מצרים שהיא טלה ושנייה למרכבה כמו שביאר רבינו אילו לא שברה הקב"ה והוציאנו משם ואילו לא בחר בנו לעם סגולתו אזי לעולם היינו משעובדים דהיינו תחת ממשלתו של פרעה ומצרים [וביותר יש לפרש שכיון שמזל טלה של מצרים היה שני למרכבה כמו שביאר רבינו א"כ אי לאו שהקב"ה בכבודו ובעצמו גאלנו אזי לא היה אומה שולטת בהם כלל ואין להביא ראייה כלל ממאורעות שארעו בעולם לאחר יציאת מצרים שעל ידה נשתנתה כל הבריאה] משא"כ עכשיו בגלותינו אף שאנחנו נמצאים בגלות מ"מ כיון שכבר בחר בנו לעם סגולתו ונתן לנו תורתו אזי אנו מושגחים ע"י בהשגחה פרטית ואינו משעובדים כלל לכוחות הטבע והמזלות.

מצות סיפור יציאת מצרים יש לה מקום מיוחד וחשוב בכל בית יהודי, ובכל שנה ושנה חוזרת ונשנית הסיפור מאב לבן לשרש אמונתנו בהשי"ת שברא העולם ומשגיח עלינו בפרטי פרטות, וע"י תפלתנו ועבודתנו בידינו לעלות למעלה נשגבה להיות מושגח ע"י לבד ובלי שיעבוד להטבע כלל, דבר זה היה חיוני בכל דור ודור ומצב ובפרט כעת אשר עולם ומלואו כופרים בהקב"ה ובהשגחתו ואומרים שהכל מקרה ומדע, ואפי' כשעולם ומלואו רועדים ממגפה ומחלה אשר בחוץ תרונה מ"מ אין שם על לב כי מה' יצא הדבר.

הגדה זו הגהתי לפני כשמונה שנים בבין הזמנים של חג הפסח והיה אתי בכתובים ולא הרהרתי להדפיסם כי מה אנו לבא אחרי המלך ולהוסיף אפי' ציון לרבותינו נ"ע אבל ברבות הזמן שדברי רבינו עדיין אינם נמצאים בשוק החלטתי להדפיסם מחדש בתבניתם הראשון שהדפיס הגרמ"מ משקלאוו זצ"ל. והציונים עיקרם הנם ציון לדברי רבינו בספרו שערי אורה שהוסיף מה שלא פירש כאן כי דברי תורה עניים במק"א ועשירים במק"א.

כאן המקום להביע מעמקי לבבי הוקרה לכל רבותי מאז גליתי למקום תורה וזכיתי להתאבק בעפר רגליהם ובפרט למו"ר ראש הישיבה שליט"א אשר קרבנו עוד מנעורי והדריכני להבין דברי רבותינו הראשונים לעומקן ולשאוף להבין ולהחשיב כל דבר קטן וגדול בדברי תורתנו הקדושה. וכן אביע תודתי למו"ר הגרד"ך שליט"א אשר פתח לי שער להבין דברי רבינו השערי אורה בשיעוריו הבהירים ויה"ר שיזכו להרבות תלמידים עוסקים והוגים בתורה עוד רבות בשנים מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

מעומקא דלבא אביע תודת להורי היקרים שיחי' וכן למו"ח וחמותי שיחיו על כל הטוב שעשו ועושים למענינו, ה' הטוב יתן להם רב נחת מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

מנשים באהל תבורך אשתי היקרה שתחיה שעומדת תמיד על ימיני ועוזרת לי בכל מעשי ובפרט על מסירתה להדריך ילדינו בדרך הנכונה לאהבת ה' ותורתו בנעימות, וכאן המקום להודות לבני בכורי הב' יעקב יהושע נרו' אשר הקליד בטובו רוב דברי רבינו ויהי רצון שזכות רבינו יוסף גיקטליא ורבינו הגר"א יעמוד לנו ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה.

ואני תפלה שאזכה להמשיך להגות באמרי שפר ולהיות חלקי מיושבי ביהמ"ד.

אח"א בלאמו"ר ר' **שלמה צבי** נר"ו

כסליו התשפ"א

מגיד

° מגביה הקערה. והב' תבשילין בתחילה להסירם, בשעה שאומר כהא לחמא בקול רם.

הָא לַחְמָא עֲנִיא (דִּי) אֶכְלוּ אַבְהַתְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם. כֹּל דְּכַפִּין יִיתִי

צפנת פענח ט

על כן קרא שמו צפנת פענח דטמורין ליה גליין ויפוזו זרועי סודותיו על דרך האמת והקבלה כי יום"ף הוא השליש בכל ספורי גאולת מצרים, הוא המסביר לכל ע"ה יעלוז החסיד בכבוד ירנן על משכב מנוחתו בגן עדן, יאר ה' פניו אליך אחי ויפקח עיניך במאור תורתו וידריךך בהשגתו למען דעת אותות ומופתים גבורתו שמתוך כך יכנס אדם למעלת אהבתו. דע ידידי כי נצטוינו מאז, זרע יהודה ואפרים לספר ביציאת מצרים כדי להבין סודות נסתרים כשמש בעת צהריים, ולפי המעלה שנתנו לנו אבותינו מתוך הפשט לא נשיגם ולא נראה אותותינו להעלותם אל מעלה חשובה למעלה מכל המעלות עד שיצטרך לומר אדם גדול כרבי אליעזר לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, ואמנם דעו רבותי שאע"פ שהדברים כפשטן הנה נשמה אשר בהם הוא המעלה הגדולה, ושם אחיה יקמן. ולפי דרך זה בראותי מעלת יציאת מצרים גדולה לדרוש בה רמז דבר, כדי להבין מתוכה טובה כפולה הנני מסדר שערי צדק לפתוח עינים אשר כל רואיהם יאמרו זה בית אלהים וזה שער השמים.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא. תצטרך מצד היותו לחם עוני מזה למטה ממעלת לדעת כי לא אמר לחם עוני על המצה לחם חמץ, כי החמץ הוא לחם עוני באמת,

פירוש הגד"א ט

הא לחמא עניא. פירוש, כי הה"א היא מזה והיינו כי ההבדל שבין מלת מזה למלת חמץ הוא ה"ה, ועכשיו היא עניא, כי כאשר חסר ממנה הוי"ו נעשית דלי"ת והיא עניא². ולמה נקרא העני דל"ת, הוא לפי שד' מיני עניות יש: א' הוא מי שאין לו לאכול, כמ"ש "ויענך וירעיבך". והב' הוא שיש לו לאכול אך אין לו כל צרכו,

ט

מ. ונר' דכוונתו דאות ה' הר"ה ד' ואות ו' בתוכה ונמצא שכאשר חסר בה"ה אות ו' נשארת דלית מלשון דלה וענייה שחסרת מתוכה השפע הבאה לה מכח הוי"ו